

BOFIT Online
2012 No. 4

likka Korhonen, Vesa Korhonen, Seija Lainela,
Heli Simola ja Laura Solanko

Venäjän talouden uusi aika

BOFIT Venäjä-tietoisku 2012

EUROJÄRJESTELMÄ
EUROSYSTEMET

Suomen Pankki, BOFIT
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

BOFIT Online
Päätoimittaja likka Korhonen

BOFIT Online 4/2012
15.6.2012

likka Korhonen, Vesa Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola ja Laura Solanko:
Venäjän talouden uusi aika. BOFIT Venäjä-tietoisku 2012

ISSN 1456-811X (online)

Suomen Pankki
BOFIT – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos

PL 160
00101 Helsinki
Puh: 010 831 2268
Fax: 010 831 2294
bofit@bof.fi

www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisällys

Tiivistelmä	3
Kansa kuluttaa, hallitus haluaa investointeja	4
Iikka Korhonen, tutkimuspäällikkö	
Onko Venäjän valtiontalous kestäväällä pohjalla?	7
Vesa Korhonen, ekonomisti	
WTO:n kautta Euraasian unioniin.....	11
Seija Lainela, ekonomisti	
Venäjän öljy- ja kaasusektorin uudet haasteet	15
Laura Solanko, neuvonantaja	
Suomen Venäjän-viennin näkymät	20
Heli Simola, ekonomisti	

Ilkka Korhonen, Vesa Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola ja Laura Solanko

Venäjän talouden uusi aika

Tiivistelmä

Venäjän talous on toipunut verrattain nopeasti vuoden 2008/2009 taluskriisistä. Talouskasvua on ylläpitänyt yksityinen kulutus, mutta investointien kasvu on jäänyt vaatimattomaksi. Presidentti Putin onkin asettanut investointiasteen nostamisen yhdeksi keskeiseksi talouspoliittiseksi tavoitteekseen. Tähän pyritään mm. kunnianhimoisilla tavoitteilla Venäjän liiketoimintaympäristön parantamiseksi. Venäjä on edelleen nettovelaton valtio, mutta jatkossa valtionbudjetin tasapainottaminen tulee olemaan erittäin vaikeaa. Sosiaalimenojen sekä puolustukseen ja sisäiseen turvallisuuteen liittyvien menojen kasvu voi johtaa mm. koulutuksen ja terveydenhoidon julkisen rahoituksen supistumiseen. Venäjän odotetaan ratifioivan WTO-sopimuksen heinäkuun loppuun mennessä. Kansainvälisen kauppajärjestön jäsenyyden ohella Venäjä on viime vuosina aktiivisesti ajanut taloudellista yhteistyötä IVY-alueen maiden kesken. Kolmen maan tulliliiton (Venäjä, Valko-Venäjä, Kazakstan) pitkän aikavälin tavoitteena on yhtenäinen talousalue ja lopulta Euraasian Unionin muodostaminen. Energiasektori säilyy keskeisenä osana Venäjän taloutta, mutta sekä öljyn että kaasun vientinäkyymiin liittyy tulevaisuudessa entistä suurempia epävarmuuksia. Venäjä oli vuonna 2011 Suomen suurin kauppakumppani tavarakaupassa, mutta Suomen Venäjänviennin kehitys on ollut vaisuhkoa. Viennin kasvua on rajoittanut Venäjän tuontikysynnän rajoittuminen kulutustavaroihin. Investointien piristymisen Venäjällä voisi tukea suomalaisten yritysten Venäjän-vientiä pidemmällä aikavälillä.

Edellä olevia aiheita käsiteltiin vuosittaisessa BOFITin Venäjä-tietoiskussa toukokuussa 2012. Tämän BOFIT Online-julkaisun kirjoitukset perustuvat tilaisuudessa pidettyihin esitelmiin.

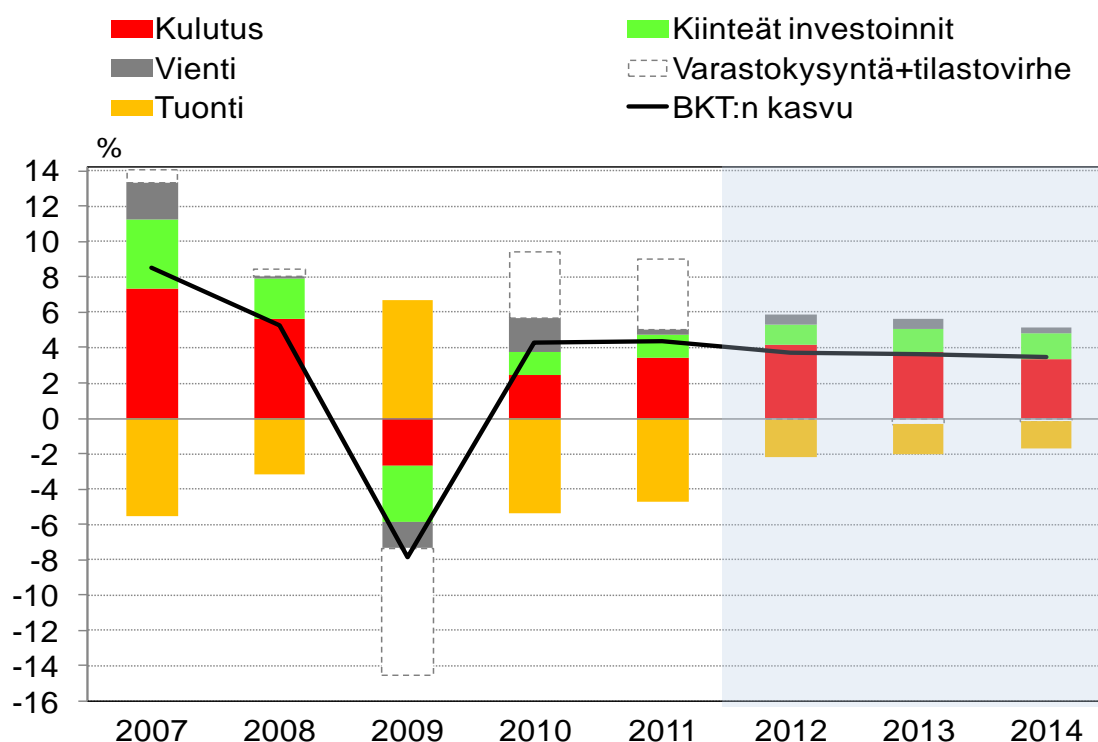
Asiasanat: Venäjä, talouskehitys, integraatio, ulkomaankauppa, valtiotalous, energia.

likka Korhonen

Kansa kuluttaa, hallitus haluaa investointeja

Viime maaliskuussa julkaistussa BOFIT-ennusteessamme odotamme Venäjän bruttokansantuotteen kasvavan tänä ja ensi vuonna 3,7 %. Ennusteen julkaisun jälkeen saadut tilastotiedot näyttävät tukevan perussanomaamme. Kasvu on tällä hetkellä hieman hitaampaa kuin vuosina 2010–2011, ja kasvun lähteenä toimii nimenomaan yksityinen kulutus (kuvio 1).

Kuvio 1 BOFITin ennuste Venäjän BKT-kasvulle 2012–2014

Lähde: BOFIT

Kulutusvetoinen kasvu jatkuu

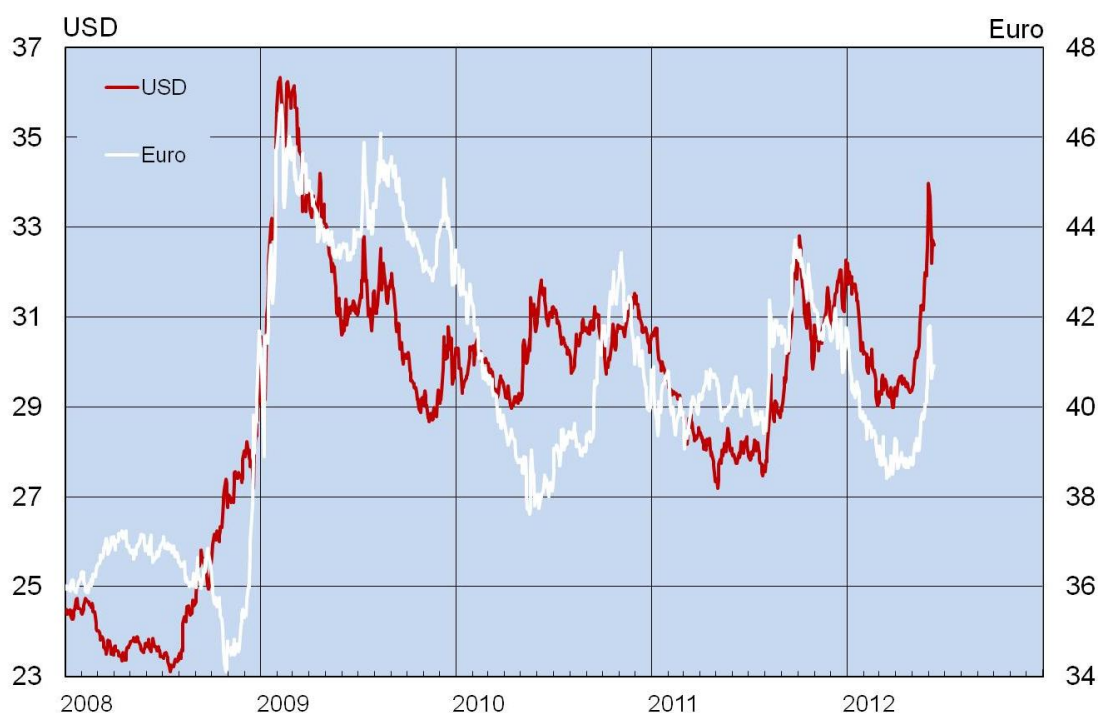
Tämän vuoden ensimmäisellä neljänneksellä Venäjän bruttokansantuote kasvoi 4,9 % vuoden 2011 tammi-maaliskuusta. Kasvua veti yksityinen kulutus, jonka myötä Venäjän tuonti on jatkanut kasvuaan. Vuoden neljän ensimmäisen kuukauden aikana vähittäiskaupan myynnin määrä nousi 7 % vuoden takaa ja investoinnit kasvoivat lähes 14 %.

Ostopäällikköindeksien perusteella näyttää kuitenkin siltä, että kasvu on nyt selvästi hidastumassa Venäjälläkin. Hidastuvasta kasvuvauhdista kertoo myös tuonnin kasvun rauhoittuminen.

Maailmantalouden yleinen epävarmuus ja öljyn hinnan selvä lasku on näkynyt Venäjän valuuttakursseissa (kuvio 2). Rupla on heikentynyt voimakkaasti euroa ja etenkin dollaria vastaan. Vaikka Venäjällä ei olekaan enää kiinteää valuuttakurssitavoitetta, on keskuspankki pyrkinyt hillitsemään kurssimuutoksia.

Öljyn hinnanlaskun ohella ruplan kurssia painaa pääomien virtaaminen pois Venäjältä. Venäjän keskuspankin alustavien tilastojen mukaan pääomavirta Venäjältä ulos oli vuoden ensimmäisellä neljänneksellä 32 miljardia dollaria. Samaan aikaan vaihtotaseen ylijäämä oli 42 miljardia. Viime viikkoina markkinalähteet ovat raportoineet Venäjälle sijoittavien rahastojen asiakkaiden vetäneen rahojaan pois näistä rahastoista, minkä seurauksena rahastot joutuvat kotiuttamaan varojaan Venäjältä. Suurin osa Venäjältä ulkomaille lähtevästä rahasta on kuitenkin venäläisten omistamaa. Niin kauan kuin huoli maailmantalouden näkymistä on otsikoissa, tilanne Venäjän valuutta- ja pääomamarkkinoilla jatkuu epävarmana.

Kuvio 2 Ruplan dollari- ja eurokurssi

Lähde: Reuters

Liiketoimintaympäristön parannuksilla investointeja?

Koko nyky-Venäjän ajan sekä venäläiset että ulkomaiset analyytikot ovat pitäneet ”heikkoa liiketoimintaympäristöä” suurimpana esteenä investointien merkittäväälle lisääntymiselle Venäjällä. Investointien osuus bruttokansantuotteesta pysyttelee sitkeästi noin 20 prosentissa, kun monissa vastaavan tulotason maissa investointiaste on lähempänä 30 prosenttia. Astuessaan uudelleen valtaan presidentti Putin ilmoitti monista toimista, joiden tarkoituksena on parantaa liiketoimintaympäristöä ja tätä kautta nostaa investointiastetta. Mielenkiintoista on, että monet näistä toimenpiteistä ilmoitettiin konkreettisina numerotavoitteina. Putinin mukaan vuoteen 2020 mennessä olisi esimerkiksi luotava 25 miljoonaa ”korkean tuottavuuden” työpaikkaa ja nostettava korkean teknologian osuutta nykytasosta 30 % vuoteen 2018 mennessä.

Mikäli korkean tuottavuuden työpaikkojen ja siihen liittyvän taloudellisen toiminnan ajatellaan syntyvän etupäässä yksityisellä sektorilla, julkisen vallan tehtävänä on taata toiminnan

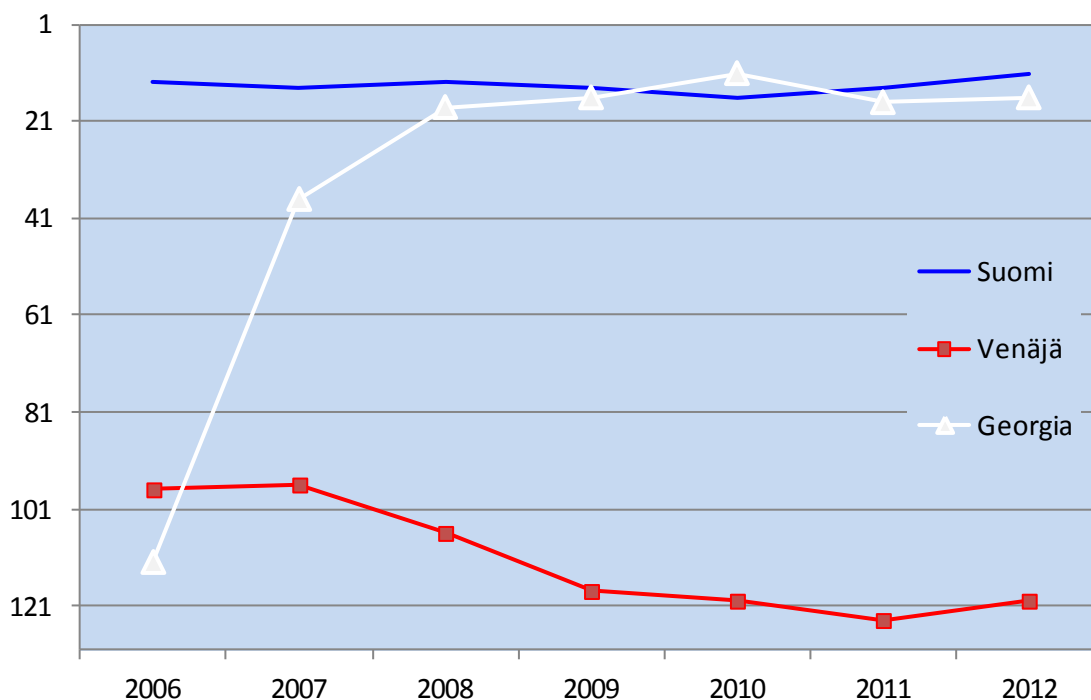
edellytykset. Tästä liiketoimintaympäristön parantamisesta on juuri kysymys, ja nyt Venäjällä pyritään tähän epämääräisten lupauksen sijaan konkreettisten tavoitteiden avulla.

Maailmanpankki mittaa vuosittain erilaisilla yksinkertaisilla ja selkeillä mittareilla¹ liiketoimintaympäristöä yli 180 maassa. Vuoden 2012 mittauksessa Venäjä oli 120. sijalla, ja presidentti Putin haluaa nostaa Venäjän vuoteen 2018 mennessä sijalle 20. Suomi on tällä hetkellä 11. sijalla. Yleensä maiden sijoitukset tässä mittauksessa eivät vaihtele kovin paljon vuodesta toiseen, joten Putinin tavoite on erittäin kunnianhimoinen.

Venäjän naapurustossa on kuitenkin maa, joka on onnistunut nostamaan sijoitustaan tässä listauksessa hyvin nopeasti – Georgia. Siellä pystyttiin vuosina 2006 ja 2007 tekemään erittäin merkittäviä ja laaja-alaisia muutoksia yritysten toimintaa koskevaan lainsäädäntöön ja sen toimeenpanoon. Tämän seurauksena Georgia on jo usean vuoden ajan ollut tällä listalla 20 parhaan maan joukossa (kuvi 3).

On siis mahdollista muuttaa liiketoimintaympäristöön vaikuttavia lakeja nopeasti. Sääntöjen ja tarvittavien lupien vähentäminen voi myös auttaa vähentämään korruptiota. Presidentti Putinin maalleen asettama tavoite on kuitenkin hyvin kunnianhimoinen. Joskus tavoite on tietenkin hyvä asettaa korkealle, jotta edes jonkinlaista edistystä saavutetaan.

Kuvio 3 Sijoitus Maailmanpankin Doing Business –vertailussa

Lähde: Maailmanpankki

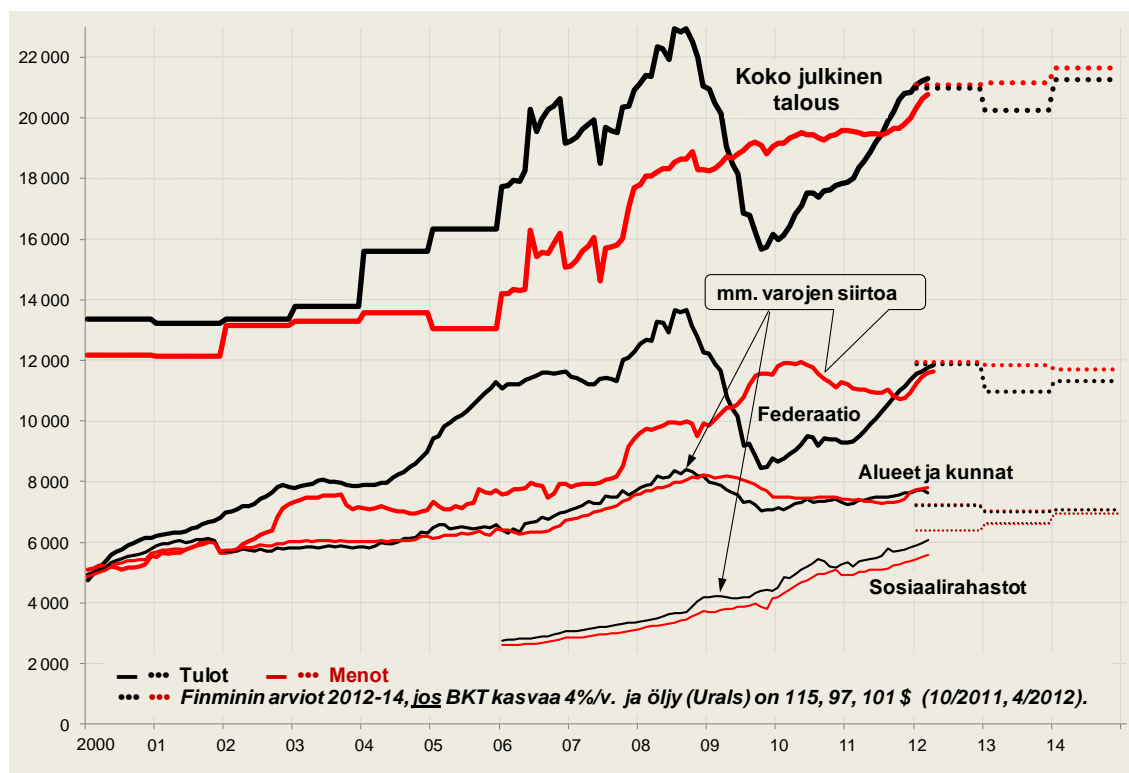
¹ Esimerkiksi yrityksen perustamiseen tarvittavien lupien määrä, siihen käytetty aika ja vaadittavat kustannukset prosentteina keskimääräisestä tulotasosta, kts. <http://www.doingbusiness.org/>.

Vesa Korhonen

Onko Venäjän valtiontalous kestävällä pohjalla?

Venäjän valtiontalous on toipunut talven 2008–09 taantuman jäljiltä kohtalaisen nopeasti. Taantumassa valtiontalouden (fедераation budjetin, alueiden ja kuntien budjettien sekä valtion sosiaalirahastojen) tulot putosivat reaalisesti² 30 %. Tulot kääntyivät kuitenkin pian nousuun ja ovat lisääntyneet lähes taantumaa edeltäneelle huipputasolle (kuvio 1). Tulon osuus BKT:stä on kasvanut lähelle vuosien 2005–08 huipputasoa, joka oli 40 %. Tulovirran paisuminen on jälleen tehnyt mahdolliseksi sekä ylläpitää tasapainoista valtiontaloutta että kasvattaa valtiontalouden menoja. Menoja on lisätty jatkuvasti, ja ne ovat kohonneet kohti uusia huippuja. Vuosina 2006–11 menot kasvoivat reaalisesti 60 % eli 8 % vuodessa.

Kuvio 1 Venäjän valtiontalouden eri tasojen tulojen ja menojen reaalinen*) kehitys, mrd. vuoden 2011 ruplaa

*) Nimellisten tulojen ja menojen muuttamisesta reaalisiksi ks. alaviite 1.

Lähteet: Venäjän finanssiministeriö, Rosstat, IMF, BOFIT

² Tässä kirjoituksessa esitetty budjettitulojen ja -menojen reaalin kehitys on laskettu poistamalla budjettitulojen ja -menojen nimellislukuista hintojen nousu hintakoreilla, jotka koostuvat (1) yksityisestä kulutuksesta valtaosan muodostavan vähittäiskaupan myynnin, (2) julkisen kulutuksen ja (3) investointien hinnoista. Koko valtiontaloudella ja sen eri tasoilla (fедераation budjetti, alueiden ja kuntien budjetit sekä valtion sosiaalirahastot) sekä valtiontalouden suurimmilla menoerillä on omat painotetut hintakorinsa.

Valtion tuloja on jälleen siivittänyt öljyn hinta, mutta alueet ja kunnat ovat tiukoilla

Valtiontalouden tuloja on taantumaa edeltäneiden vuosien tapaan jälleen kasvattanut etenkin öljyn maailmanmarkkinahinnan nousu. Öljyn ja kaasun tuotannosta sekä niiden ja öljytuotteiden viennistä kerätyt valtion tulot ovat paisuneet reaaliselvalla volyymiltaan uudelle ennätystasolle. Valtiontalouden riippuvuus näistä tuloista on jälleen lisääntynyt: niiden osuus valtiontalouden kaikista tuloista nousi viime vuonna 27 prosenttiin.

Ainoa taantumaa aikana tapahtunut valtiontalouden kannalta merkittävä veromuutos on yritysten maksamien palkkojen mukaan määräytyvien sosiaaliverojen suuri korotus, jonka pääministeri Putin ilmoitti syksyllä 2008. Veroa korotettiin vuodelle lykättyä vuoden 2011 alussa, minkä johdosta sosiaaliverojen osuus valtiontalouden tuloista nousi 17 prosenttiin. Sosiaaliverojen alentamista alettiin presidentti Medvedevin määräyksestä kuitenkin valmistella jo huhtikuussa 2011, ja erimielisyyksien ympäröimänä ne laskivat tämän vuoden alussa veron korotetun tason ja sitä edeltäneen tason puoliväliin eli 30 prosenttiin.

Öljyverotulojen nousun myötä federaation budjetin osuus valtiontalouden tuloista on taantumaa helpotettua noussut vähitellen. Alueiden ja kuntien budjettien sekä valtion sosiaalirahastojen saama osuus tuloista (ml. varojen siirrot federaation budjetista) on pienentynyt. Federaation budjetista näille budjettitasoille lamassa lisättyjen varojen siirtojen osuus on laskenut, kuten myös alueiden ja kuntien suoraan veroista saamien tulojen osuus. Alueet ja kunnat ovatkin joutuneet vähentämään menojaan reaalisesvalla viime vuoden lopulle saakka, ja niiden menot olivat tämän vuoden alkukuukausina reaalisesvalla edelleen pienemmät kuin ennen taantumaa.

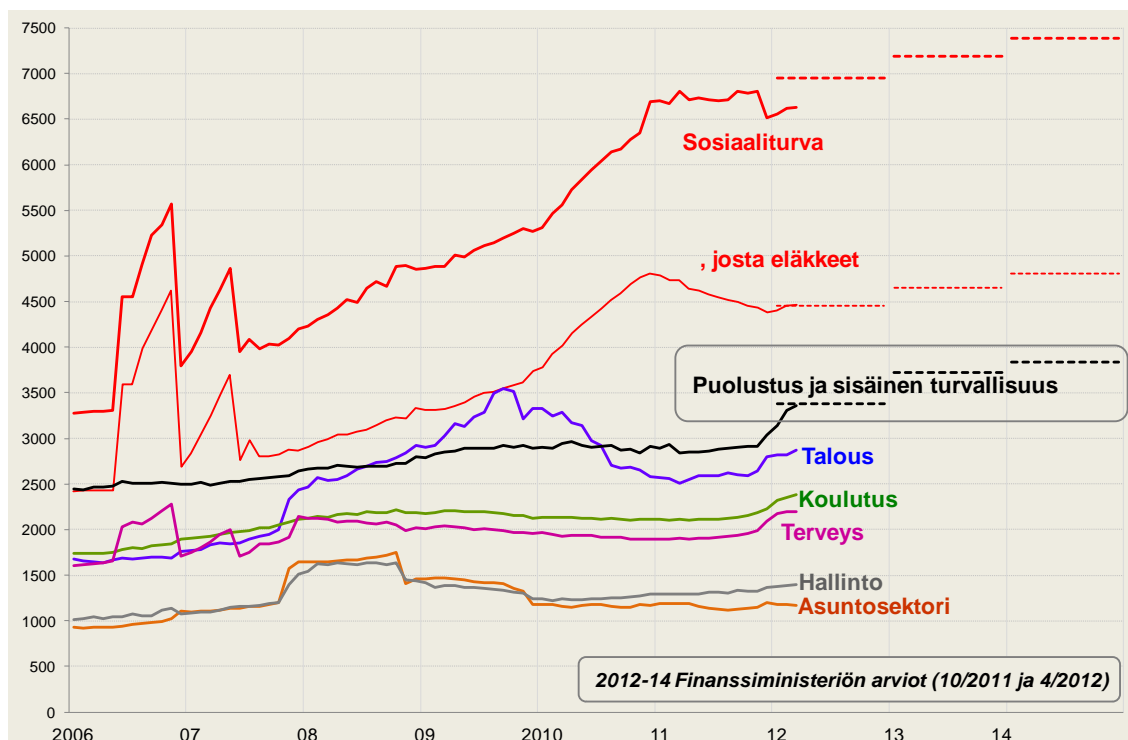
Sosiaalimenot ja turvallisuusmenot ovat kasvussa, ...

Venäjän valtiontalouden menoissa on muutaman viimeksi kuluneen vuoden aikana ollut kaksi kasvavaa menoerää (lukuun ottamatta taantumassa tilapäisesvalla lisättyjä menoja talouden eri sektoreille; kuvio 2). Sosiaalimenoja, etenkin eläkkeitä, on korotettu rivakasti sen mukaan, mitä silloinen presidentti Putin lupasi ennen taantumaa ja talven 2007–08 vaaleja. Eläkkeet nousivat vuosina 2008–10 reaalisesvalla melkein 20 % vuodessa. Sen jälkeen eläkkeitä, jotka ovat yhä pieniä, on pidetty pääministeri Putinin tavoitteen pohjalta lähes ennallaan suhteessa yksityisen sektorin palkkoihin. Kuluneen talven vaalien aikoihin muut sosiaalimenot samoin kuin julkisen sektorin palkat ovat nousseet nopeasti. Sosiaalimenojen osuus on kasvanut yli kolmasosaan ja eläkemenojen osuus lähes neljäsosaan valtiontalouden menoista.

Puolustusmenojen sekä sisäisen turvallisuuden ja järjestyksen menojen osuus valtiontalouden menoista tasaantui vuonna 2008, johon saakka osuus pieneni. Tänä vuonna osuus on noussut näiden voimamieslohkojen roimien palkankorotusten vuoksi yli 15 prosenttiin. Seuraavana kahtena vuonna menoja lisää presidentti Medvedevin viime vuonna julistama mittava asevarusteluohjelma.

Muut keskeiset menoerät (valtionhallintoa lukuun ottamatta) ovat supistuneet reaalisesvalla viime vuosina. Tosin viime syksystä alkaen menoja myös talouteen (mm. liikennesektorille), koulutukseen ja terveydenhoitoon on jälleen lisätty, mahdollisesvalla sen tiedostamisen pohjalta, että nämä lohkot ovat tärkeitä kehitykselle ja kasvulle.

Kuvio 2 Venäjän valtiontalouden suurimpien menoerien reaalin*) kehitys, mrd. vuoden 2011 ruplaa

*) Nimellisten tulojen ja menojen muuttamisesta reaalisiksi ks. alaviite 1.

Lähteet: Venäjän finanssiministeriö, Rosstat, BOFIT

... mikä voi saattaa muita menoeriä puristukseen

Päätöksillä sosiaalimenojen ja valtion palkkojen korotuksista on pitkäaikaisia vaikutuksia, sillä näitä menoja ei jatkossakaan voida kovin helposti jättää lisäämättä jossakin suhteessa väestön muun tulotason nousuun. Vallassa pysyminen on tärkeää, ja eläkeläiset ja julkisen sektorin työntekijät muodostavat yhdessä yli puolet äänioikeutetuista. Lisäksi Venäjän asevarusteluohjelma ulottuu vuoteen 2020 ja on ainakin rahamäärältään mittava. Toisaalta pääministeri/presidentti Putin on useampaan otteeseen todennut tarpeelliseksi pitää valtiontalous tasapainossa ainakin tämän vuosikymmenen puoliväliin. Myös syksyn 2011 valtiontalouden linjaukset 2012–14 on laadittu siten, että valtiontalous on tasapainossa, jos öljyn hinta pysyy 115–120 dollarissa tynnyriltä.

Tämä sosiaali- ja asevarustelumenojen sekä tasapainon vaalimisen asetelma voi saattaa muut kuin sosiaalimenot sekä puolustus- ja sisäturvamenot puristukseen. Nykyiset valtiontalouden linjaukset ovat johtamassa ko. menojen reaalisesti vähenemiseen vuosina 2012–14, sillä julkisen kulutuksen ja investointien hintojen nousu nopeutuu nykyisestä ennätysmatalasta tahdistä, joka osaksi johtuu Venäjän johdon ja viranomaisten päättämien keskeisten hinnankorotusten lykkäämisestä.

Vuodesta 2014 eteenpäin tehdyt esimerkkilaskelmat viittaavat siihen, että sallimalla vain lievä valtiontalouden vaje (1,5 % BKT:stä) muiden kuin sosiaali-, puolustus- ja sisäturvamenojen osuus BKT:stä pienenee nykyisestä melko tuntuvasti vuoteen 2020 mennessä, vaikka öljyn hinta säilyisi

kuluneen kevään korkeimmalla tasollaan 120 dollarissa. Laskelmissa on käytetty pohjana osin Venäjän talousennusteita ja osin varsin kohtuullisia tulo- ja meno-oletuksia³.

Antamalla vajeen kasvaa 5 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä, ko. muiden menojen osuus BKT:stä voitaisiin pitää lähes kuluvan vuoden tasolla myös siinä tapauksessa, että öljyn hinta laskisi 100 dollariin vuonna 2015. BKT:n kasvaessa vuosina 2015–20 valtiontalouden ko. muut menot toki kasvaisivat myös. Laskelmissa niiden kasvutahti (nimellismenujen kasvu 5–10 % vuodessa) merkitsee kuitenkin menojen reaalisen volyymin kannalta sitä, että mm. terveydenhoito- ja koulutusmenoja syövän julkisen kulutuksen ja investointien hintojen nousun pitäisi pysyä hitaampana kuin tähän asti.

Vajeen kasvattaminen on mahdollista, sillä nettovelattomana⁴ Venäjän valtiolla on paljon velkaantumisvaraa. Toisaalta tehtäväksi ensi vuosikymmenelle muodostuisi vajeen kasvun hillintä tai sen supistaminen. Tuolloin luvassa on entistä enemmän eläkeläisiä. Vajeasema ei myöskään jättäisi turvaa öljyn hinnan tuntuvaan putoamiseen varalle.

Helipotusta pyritään hakemaan vähitellen veroista ja menouudistuksista

Valtio hakee verotuksesta lisätuloja vähitellen. Tuoreeseen verolinjausten 2013–15 luonnokseen ei sisälly merkittäviä veronkevennyksiä. Toisaalta tässä vaiheessa ei kaavilla korotuksia valtiontalouden kannalta isoihin veroihin – öljyn tuotantoveroon, öljyn ja öljytuotteiden vientitulleihin, arvonlisäveroon, yritysten voittoveroon tai työtuloveroon. Ajatukset työtulojen tasaveron (13 %) korottamisesta pääministeri Putin on aika ajoin torjunut. Sosiaaliverojen kaavillaan pysyvän vuoteen 2015 saakka nykyisellään, joskin päätös voi vielä jäädä odottamaan eläkeuudistussuunnitelmaa, jonka finanssiministeriö odottaa näkevän päivänvalon tänä vuonna.

Eräitä lisätuloja valtio hakee. Verolinjausluonnoksessa kaasun tuotantoveron suunnitellaan nelinkertaistuvan ja keskeisten valmisteverojen (alkoholin, tupakan ja bensiinin valmisteverojen) 2–2,5 -kertaistuvan vuoteen 2015 mennessä. Näillä korotuksilla lisätuloja voidaan saada parin prosentin verran BKT:stä. Verolinjaukset ovat voimassa kullakin erää, ja valtiontalouden tilanteen heikentyessä oltaisiin uusien veropohdintojen äärellä.

Menojensa säästämiseen valtio pyrkii kahdella tavalla. Jatkuvana päämääränä on menojen käytön tehostaminen. Yhtenä suunnitelmana on vähentää julkisen hallinnon työntekijämäärää viidenneksellä vuosien 2012–14 aikana, mutta koko julkisen sektorin työntekijöiden määrää vähennys supistaisi hyvin vähän. Enemmän vaikutusta voi olla ohjelmalla, jonka tavoitteena on saada valtion budjeteista rahoitetut organisaatiot mm. koulutuksen ja terveydenhoidon alalla hankkimaan myös yksityistä rahoitusta. Käytännössä tämä tarkoittaisi lähinnä sitä, että kotitaloudet alkaisivat maksaa nykyistä enemmän näistä palveluista. Eläkeiän (naisille 55 vuotta ja miehille 60 vuotta) korottamisen pääministeri/presidentti Putin on torjunut toistuvasti, ja mielipiteitä korottamisen puolesta esitetään vain keskushallinnon ulkopuolelta. Menoja säästettäisiin myös sillä, jos osan julkisista menoista vievä korruptio vähenisi.

³ Öljyn hinnan laskun vaikutus on otettu huomioon vain öljy- ja kaasusektorilta saatavissa tuotanto- ja vientiverotuloissa eli vaikutus on aliarvioitu. Tekstissä esitettyjen öljynhinta-oletusten ohella arviot valtiontalouden öljy- ja kaasutuloista perustuvat Venäjän ennusteisiin maan öljyn, öljytuotteiden ja kaasun tuotannosta ja viennistä. Muiden tulojen osuuden BKT:stä on oletettu pysyvän samana kuin vuonna 2014.

Asevarusteluohjelman menojen on oletettu toteutuvan. Muiden puolustus- ja sisäturvamenojen sekä eläkemenojen ja muiden sosiaalimenojen on oletettu kasvavan BKT:n ja kuluttajahintojen nousun tahtiin, ja lisäksi eläkeläisten määrän on oletettu lisääntyvän samassa tahdissa kuin eläkeikäisen väestön määrän.

⁴ Nettovelattomuuteen riittää, kun valtion varallisuudesta otetaan huomioon pelkkä rahoitusomaisuus, joka on suureksi osaksi valtion reservirahastossa.

Seija Lainela

WTO:n kautta Euraasian unioniin

Venäjän taloudellinen integraatio on edennyt monia polkuja ja eri nopeuksilla Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Näille IVY:n sisäisille integraatiopyrkimyksille on ollut tyypillistä julistuksenomaisuus; erilaisia rakenteita on virallisesti muodostettu ja niitä ylläpidetään, mutta todellisuudessa käytännön toiminta on ollut vähäistä. Viime vuosina integraatiopyrkimykset ovat voimistuneet ja vaikka julistuksellisuus on edelleen näkyvä piirre, on uusien organisaatioiden toiminta aiempaa aktiivisempaa.

Täysin erilaisen taloudellisen yhdentymisen tavan Venäjä kohtasi neuvotellessaan jäsenyydestä Maailman kauppajärjestön WTO:n kanssa. Julistusten sijasta jäsenyyden edellytyksenä on sitoutuminen todelliseen kansainväliseen yhteistyöhön ja yhteisten etukäteen sovittujen sääntöjen noudattamiseen.

IVY-yhdentymisen monimuotoinen alkutaival

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvulla IVY-maat pyrkivät pitämään yllä Neuvostoliiton aikana muotoutuneita taloussuhteita monien erilaisten yhteenliittymien avulla. Aloitteen tekijänä oli useimmiten Venäjä. Yhteistyössä ovat aktiivisimmin olleet mukana Valko-Venäjä ja Kazakstan. Muista maista Kirgisia ja Tadžikistan ovat osoittaneet eniten mielenkiintoa yhteistyötä kohtaan.

Ensimmäinen yhteistyöorganisaatio oli vuonna 1996 perustettu *tulliliitto*, jonka jäseninä olivat Venäjä, Valko-Venäjä ja Kazakstan. Kirgisia ja Tadžikistan liittyivät mukaan myöhemmin. Tulliliiton edellyttämää jäsenmaiden taloudellista integraatiota ei kuitenkaan koskaan toteutettu eikä tulliliitto toiminut käytännössä.

Jonkin verran enemmän käytännön merkitystä on ollut Venäjän ja Valko-Venäjän vuonna 1999 virallisesti muodostamalla *valtioliitolla*. Valtioliitto on jäänyt kauaksi alkuperäisten julistusten mukaisesta tiivistä unionista koordinoituine politiikkoineen ja yhteisine valuuttoineen, mutta joillakin aloilla kuten keskinäisessä kaupassa ja työvoiman liikkuvuudessa on yhdentymistä tapahtunut. Huolimatta muista myöhemmin syntyneistä yhteistyömuodoista, joissa sekä Venäjä että Valko-Venäjä ovat mukana, valtioliittoa ollaan ainakin periaatteessa syventämässä edelleen.

Laajempaan yhteistyöhön pyrittiin vuonna 1999 allekirjoitetulla IVY-maiden välisellä *vapaakauppasopimuksella*, jonka ensimmäinen versio oli vuodelta 1994. Sopimus ei kuitenkaan koskaan astunut voimaan, koska mm. Venäjä ei sitä ratifioinut.

Seuraava askel pyrkimyksissä talousyhteistyöhön oli *Euraasian talousyhteisön* perustaminen vuonna 2000. Talousyhteisön pohjana oli vuonna 1996 nimellisesti perustettu tulliliitto, ja sen tarkoituksena oli siirtyä jäsenmaiden välillä vapaakauppaan ja yhteisiin ulkotulleihin ja yhtenäistää mm. rahoitus-, energia- ja kuljetusmarkkinoita. Talousyhteisöön liittyivät Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin lisäksi Kirgisia, Tadžikistan ja Uzbekistan. Uzbekistan kuitenkin jäädytti jäsenyytensä myöhemmin. Tarkkailijoina ovat Ukraina, Armenia ja Moldova. Jälleen kerran organisaatio jäi nimelliseksi eikä yhdentyminen edennyt. Talousyhteisölle muodostetut yhteiset toimielimet ovat kuitenkin edelleen olemassa.

Uusi aktivoituminen: tulliliitto

2000-luvun alun hiljaisemman kauden jälkeen taloudelliset yhdentymispyrkimykset alkoivat uudelleen vuosikymmenen loppupuolella ja tällä kertaa vauhdikkaasti. Vuonna 2009 Venäjän tuolloinen pääministeri Vladimir Putin ilmoitti yllättäen, että Venäjä, Valko-Venäjä ja Kazakstan perustavat seuraavana vuonna tulliliiton. Periaatepäätös tulliliiton muodostamisesta oli tehty vuonna 2007.

Putin antoi ilmoituksen samaan aikaan kun Venäjä oli jälleen kerran loppusuoralla WTO-jäsenyysneuvotteluissaan. Tulliliittoa pidettiin yleisesti Venäjän keinona pitkittää WTO-neuvotteluita, sillä Venäjä ilmoitti samalla, että tulliliiton jäsenet liittyvät WTO:hon vain yhtenä ryhmänä. Koska Valko-Venäjä ja Kazakstan olivat WTO-neuvotteluissaan huomattavasti Venäjää jäljessä, merkitsi ilmoitus Venäjän jäsenyyden lykkääntymistä epämääräiseen tulevaisuuteen. Myöhemmin Venäjä kuitenkin ilmoitti, että maat liittyvät WTO:hon yksi kerrallaan.

Olipa tulliliiton käynnistämisen lähtökohta mikä hyvänsä, Venäjä, Valko-Venäjä ja Kazakstan pystyivät huomattavan lyhyessä ajassa koordinoimaan talouspolitiikkaansa tarvittavilta osin ja rakentamaan tulliliitolle toimivan järjestelmän. Vuonna 2010 astui voimaan tulliliiton yhteinen tullilainsäädäntö ja vuodesta 2011 alkaen maiden keskinäisestä kaupasta on pääsääntöisesti poistettu tuontitullit eikä alueen sisärajoilla enää ole tullivalvontaa. Tulliliiton ulkorajoilla eli kaupassa kolmansien maiden kanssa sovelletaan yhtenäisiä tuontitulleja ja teknisiä sekä eläin- ja kasviterveysmääräyksiä. Myös tullivalvonnan käytännöt on periaatteessa yhtenäistetty. Tulliliiton keräämät tuontitullitulot jaetaan jäsenmaiden kesken siten, että Venäjä saa tuloista 88 %, Kazakstan 7,3 % ja Valko-Venäjä 4,7 %.

Koska Venäjä on tulliliiton merkittävin jäsen, perustuu suurin osa tulliliiton yhtenäisistä tuontitulleista Venäjän tulleihin. Tulliliiton jäsenyys nosti tuontitulleja erityisesti ulkomaankauppajärjestelmältään liberaalissa Kazakstanissa. Kazakstan on toisaalta se tulliliiton jäsenmaista, jonka talouteen yhdentyminen voi vaikuttaa voimakkaasti markkinoiden avautumisen kautta. Kazakstan haluaa monipuolistaa raaka-aineista riippuvaisen taloutensa tuotantorakennetta, ja suurten markkinoiden avautuminen edistää tätä pyrkimystä. Tulliliiton yhteenlaskettu väestömäärä on noin 170 miljoonaa, mikä merkitsee 17-miljoonaiselle Kazakstanille markkina-alueen tuntuvaa laajentumista.

Tulliliittoa muodostettaessa on lähtökohtana ollut, että sen toiminta perustuu Maailman kauppajärjestön WTO:n sääntöihin, ja tulliliiton perussäännöstöjä laadittaessa on noudatettu WTO:n periaatteita. Tämä mm. helpottaa Valko-Venäjän ja Kazakstanin parhaillaan käymiä neuvotteluja WTO:n jäsenyydestä.

Tulliliittoon ja sitä seuraaviin yhteenliittymiin ollaan Venäjän mukaan valmiita ottamaan uusia jäseniä. Kirgisia on jättänyt tulliliitolle virallisen jäsenhakemuksen ja sen jäsenyyttä käsittelevä työryhmä on muodostettu. Tadžikistan on osoittanut olevansa kiinnostunut jäsenyydestä.

Yhtenäinen talousalue ja Euraasian Unioni tulossa

Taloudellinen yhdentyminen on edennyt nopeasti myös tulliliiton perustamisen jälkeen, joskin ainakin aluksi jälleen julkilausumien tasolla. Integraation seuraavaan vaiheeseen siirryttiin nimellisesti vuoden 2012 alussa, jolloin tulliliiton jäsenmaat perustivat *yhtenäisen talousalueen*.

Hankkeen on tarkoitus yhdentää jäsenmaiden talouspolitiikkaa ratkaisevasti, sillä yhtenäisellä talousalueella liikkuvat tavaroiden lisäksi vapaasti myös palvelut, pääoma ja työvoima. Talousalueen muodostaminen edellyttää kuitenkin jäsenmaissa valtavaa työtä – ja myös halua –

lainsäädännön yhtenäistämiseksi ja talouspoliittisen päätöksenteon koordinoimiseksi. Yhtenäisen talousalueen suunnitellaan käynnistyvän vuonna 2016.

Palattuaan presidentiksi toukokuussa 2012 Vladimir Putin ilmoitti, että integraation syventämistä jatketaan ja vuonna 2015 yhtenäisestä talousalueesta tulee *Euraasian Unioni*. Idean unionista Putin oli esittänyt edellisen vuoden kesällä. Venäjän lisäksi Euraasian Unionin perustamisessa on ollut aktiivinen Kazakstan, jonka presidentti Nursultan Nazarbajev on jo pitkään ajanut asiaa. Euraasian Unioni olisi Euroopan Unionin esikuvan mukaan toimiva yhteisö ylikansallisine toimielimineen ja parlamentteineen, ja aikaa myöden unioni siirtyisi mm. yhteiseen valuuttaan. Aikarajaa Euraasian Unionin toiminnan todelliselle käynnistämiseksi ei ole esitetty.

Euraasian Unionin muodostamisen vuoksi tulliliiton jäsenmaiden oli määrä kokouksessaan maaliskuussa 2012 lopettaa vuonna 2000 perustettu Euraasian talousyhteisö ja sen toimielimet, jotka ovat toimineet vain nimellisesti. Venäjä ja Valko-Venäjä eivät kuitenkaan päässeet yksimielisyyteen tulevasta Euraasian Unionista ja Euraasian talousyhteisö jäi vielä toistaiseksi voimaan. Tapaus on esimerkki siitä, että tulliliiton yhteistyön syventäminen ja ylipäättään yhteistyö tulliliiton kolmen jäsenmaan välillä ei aina ole sujunut ilman konflikteja eikä niin oletettavasti tule olemaan jatkossakaan. Venäjän ja Valko-Venäjän väliset näkemuserot yhteistyön poliittisista ja taloudellisista tavoitteista ovat paikoin suuria.

Vapaakauppa-alue syntyy uudelleen

Vuoden 2011 lokakuussa IVY-maat pääsivät kokouksessaan yllättäen sopuun jo vuosia valmisteilla olleen keskinäisen vapaakauppa-alueen muodostamisesta. Vapaakauppasopimus perustuu suurelta osin edelliseen, vuonna 1999 allekirjoitettuun mutta käytännössä toteutumattomaan vapaakauppasopimukseen.

Vaikka vapaakauppa-alue helpottaa IVY-maiden välistä kauppaa, rajoittaa alueen merkitystä se, että IVY-maiden keskinäinen kauppa on suhteellisen vähäistä. Keskimäärin vain noin neljännes IVY-maiden ulkomaankaupasta käydään alueen sisällä. Tosin erot ovat suuria; Valko-Venäjän ulkomaankaupasta IVY-alueen osuus on noin puolet, mutta Venäjän ulkomaankaupasta vain vajaat 10 %.

Periaatteessa tullit poistettiin IVY-maiden keskinäisestä kaupasta jo 1990-luvun alussa, mutta se tehtiin pääosin kahdenvälisin sopimuksin, jotka saattoivat erota toisistaan merkittävästi. Lisäksi sopimusten kattavuus vaihteli ja useat alat jäivät niiden ulkopuolelle. Tämä on merkinnyt lukuisten erilaisten sopimusten ja käytäntöjen vyyhtiä, jossa eri maita on kohdeltu eri tavalla. Nyt allekirjoitettu vapaakauppasopimus korvaa aiemmat erilliset sopimukset ja luo jäsenten väliseen kauppaan yhtenäiset toimintatavat ja selkeämmän toimintaympäristön.

Uuden sopimuksen allekirjoittivat Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin lisäksi Kirgisia, Tadžikistan, Armenia ja Moldova. Sopimuksen allekirjoitti myös Ukraina, joka muutoin on pysynyt sivussa IVY:n yhdyntymisprosesseista. Azerbaidzhan, Uzbekistan ja Turkmenistan ottivat itselleen vielä harkinta-aikaa.

Myös nyt allekirjoitetun vapaakauppasopimuksen toteutumiseen näyttää liittyvän epävarmuutta. Vapaakauppasopimuksen allekirjoituksen jälkeen asetettiin tavoitteeksi, että sopimus ratifioidaan kansallisissa parlamenteissa ennen viime vuoden loppua. Sopimuksen sisältöä koskevia näkemuseroja on kuitenkin ilmaantunut, ja vuoden 2012 kesään mennessä sopimuksen on ratifioinut ainoastaan Venäjä.

Venäjä ja WTO

Venäjän 18 vuotta kestäneiden WTO-jäsenyysneuvottelujen yhtenä hidasteena oli, että Venäjällä ei ollut yksiselitteistä näkemystä siitä, haluaako maa todellisuudessa järjestön jäseneksi ja millä tavalla jäsenyys hyödyttää Venäjää. Kesällä 2012 toteutuvan jäsenyyden merkittävin seuraus sekä Venäjän että sen kauppakumppanien kannalta lienee, että Venäjä tulee mukaan kansainvälisen kaupan ja taloudellisen yhteistyön sopimuskäytäntöihin. Tämä edistää pitkällä tähtäimellä kaikenlaista taloudellista yhteistyötä Venäjän ja WTO:n jäsenmaiden välillä.

Kun Venäjä vuonna 2010 päätti sittenkin liittyä WTO:hon, neuvottelut jäljellä olevista kysymyksistä etenivät nopeasti ja sopimukseen päästiin vuoden 2011 joulukuussa. Venäjän tulliliittokumppaneille Venäjän jäsenyysneuvottelut olivat tärkeitä, sillä tulliliiton jäsenenä niitä alkavat sitoa samat säännöt kuin Venäjää, kun Venäjän WTO-jäsenyys astuu voimaan. Vaikutusmahdollisuuksia Valko-Venäjälle ja Kazakstanille antoi työskentely yhteisessä taustaryhmässä, johon Venäjä toi jäsenyysneuvotteluissa käsiteltävät asiat.

Valko-Venäjä ja Kazakstan käyvät parhaillaan omia WTO-neuvotteluitaan, ja niiden neuvottelukysymyksiä käsitellään samalla tavoin kaikkien kolmen maan muodostamissa taustaryhmissä. Kazakstan on neuvotteluissa pidemmällä, ja se toivoo saavansa neuvottelut päätökseen vielä vuoden 2012 kuluessa.

Siitä lähtien kun WTO joulukuussa 2011 hyväksyi Venäjän jäseneksi ja Venäjän WTO-sitoumukset julkistettiin, on Venäjällä käyty aktiivista keskustelua viranomaisten ja liike-elämän välillä siitä, miten jäsenyydestä eri alojen yrityksille mahdollisesti aiheutuvat haitat korvataan. WTO-säännöstö rajoittaa tukien käyttöä, mutta oletettavaa on, että erilaisia kompensatiomuotoja löydetään. Venäjän WTO-liittymisprosessin aikana maassa on hyvin vähän keskusteltu siitä, kuinka kuluttajat voivat hyötyä jäsenyyden tuomista muutoksista, esimerkiksi kilpailun lisääntymisestä kotimarkkinoilla.

Yhdentymisen edut ja vaikeudet

Venäjälle IVY-alueen yhdentymisen merkitys on lähinnä geopoliittinen; viime vuosina aktivoituneen yhteistyön pontimena on mm. Kiinan talouden nousu ja maan merkityksen kasvu Keski-Aasiassa sekä Keski-Aasian kasvava tärkeys energiantuottajana. Kazakstan, joka myös on ollut aloitteellinen yhteistyön tiivistämisessä, tuntee sekin Kiinan paineen ja haluaa voimistaa yhteyttään Venäjään ja sitä kautta Eurooppaan. Kazakstan haluaa lisäksi modernisoida talouttaan ja kehittää asemaansa kauttakulkureittinä Euroopan ja Aasian välillä. Yhdentymisen ja sen myötä avautuvat laajemmat markkinat tukevat näitä tavoitteita. Valko-Venäjä on puolestaan taloudeltaan niin tiiviisti sidoksissa Venäjään erityisesti Venäjän toimittaman raaka-öljyn ja maakaasun kautta, että alueellinen yhteistyö Venäjän kanssa ja Venäjän antama taloudellinen apu on sille elinehto.

IVY-maiden laajemman taloudellisen yhdentymisen esteenä ovat maiden väliset erittäin suuret kehityserot. Yhteisön kolme pisimmälle kehittyntä maata (Ukrainaa lukuun ottamatta) ovat aktiivisimpia yhteistyön etsimisessä, mutta juopa seuraaviin maihin on suuri. Yhteisten intressien ja talouspoliittisten linjausten löytyminen näyttää vaikealta.

Nykyisten kolmen ydinjäsenenkin välillä yhteisen tien löytäminen on joskus hankalaa. Valko-Venäjän ja Kazakstanin on vaikea olla tasaveroisina neuvottelukumppaneina niitä taloudeltaan moninkertaisesti suuremman Venäjän kanssa. Tästä ovat esimerkkinä mm. maiden vaikeudet sopia tulliliiton sisällä tapahtuvasta energian kaupasta.

Laura Solanko

Venäjän öljy- ja kaasusektorin uudet haasteet

Öljy ja kaasu ovat talouden selkäranka – mutta eivät koko talous

Venäjä on keskeinen toimija globaaleilla energiamarkkinoilla. Se on maailman suurin öljyntuottaja ja maailman toiseksi suurin kaasun tuottajamaa. Yli kaksi kolmannesta öljyntuotannosta ja hieman alle puolet maakaasun tuotannosta menee vientiin. Venäläisen öljyn osuus maailman nettoviennistä on noin 16 %, mikä on vain prosenttiyksikön pienempi kuin maailman suurimman öljynviejän, Saudi-Arabian, osuus. Maakaasun viejänä Venäjä on aivan omaa luokkaansa yli 20 prosentin osuudella maailman nettoviennistä (kuvio 1). Toiseksi suurimman kaasunviejän, Norjan, osuus maailman viennistä on noin 12 % (IEA, 2011a).

Öljy ja kaasu muodostavatkin suurimman osan Venäjän ulkomaankaupasta. Maailmanmarkkinahintojen nousun myötä öljyn ja kaasun osuus tavaraviennistä nousi noin 65 prosenttiin vuonna 2011 (kuvio 2). Raakaöljyn maailmanmarkkinahinta on keskeinen muuttuja sekä Venäjän ulkoisen tasapainon että julkisen talouden tasapainon kannalta. Etenkin öljynvientä verotetaan hyvin ankarasti, ja vientihintojen noustessa myös vientiverot nousevat. Tästä syystä federaation budjettituloista noin puolet tulee öljy- ja kaasusektorilta. Maailmanmarkkinahintojen muutokset heijastuvat melko nopeasti yritysten tuloksiin ja federaatiobudjetin tuloihin.

Öljy- ja kaasusektorin osuus ulkomaankaupasta ja julkisen sektorin tuloista on verrattain helposti arvioitavissa. Sen sijaan arvioitaessa sektorin osuutta koko taloudesta eri lähteet ovat päätyneet hyvinkin erilaisiin arvioihin. Venäjän tilastoviranomaisen mukaan sektori tuottaa reilusti alle 10 % Venäjän bruttokansantuotteesta. Sekä Venäjän talouskehitysministeriö että lukuisat akateemiset tutkimukset viittaavat siihen, että todellinen osuus on noin 20 prosenttia, mikä olisi jokseenkin samaa suuruusluokkaa kuin öljy- ja kaasusektorin osuus Norjan BKT:sta. Suurimmat arviot sektorin osuudesta ovat merkittävästi tätäkin suurempia (IEA, 2011b, 330). Vaikka öljy- ja kaasuyritykset kaikkiaan tuottavatkin huomattavan osan talouden arvonnalisästä, on syytä muistaa, että vähintään kaksi kolmasosaa taloudesta on muuta kuin öljyä ja kaasua. Venäjä ei ole öljytalous samassa mielessä kuin esim. Saudi-Arabia, jonka bruttokansantuotteesta noin puolet syntyy energiasektorilla.

Sekä öljyn että kaasun tuotanto kasvoivat vuosina 2000–2010 merkittävästi, ja ripeästi kohonneet vientihinnat paisuttivat alan yritysten voittoja sekä sitä kautta talouden kulutuskysyntää. Vientitulojen kasvu tuki sekä tuonnin että kotimaisen teollisuuden kasvua. Jatkossa öljyn ja kaasun vientinäkymiin liittyy merkittäviä epävarmuuksia. Öljyn tuotantokapasiteetti on täyskäytössä, eikä tuotantomäärien kasvu lähivuosina vaikuta todennäköiseltä. Maakaasun tuotannon lisääminen voi onnistua nopeastikin, mutta globaalien kaasumarkkinoiden murros ja talouskasvun hiipuminen päämarkkina-alueella Euroopassa ovat johtaneet siihen, ettei Venäjän kaasun kysynnän kasvusta ole takeita.

Jos öljyn tuotantokuippu on ohi, kuinka käy viennin?

Öljyntuotannon nopein kasvu ajoittui vuosiin 2000–2004, jolloin tuotanto kasvoi keskimäärin 9 % vuosittain. Tuotannon kasvu nojasi pitkälti jo neuvostoaikana avattujen Länsi-Siperian kenttien tehokkaampaan käyttöön. Vanhojen kenttien tuotantoa voitiin muutaman vuoden ajan kasvattaa

kohtuullisen pienillä investoinneilla. Nyt tämä tie on laajassa mitassa kuljettu loppuun, ja osa vanhoista jättikentistä on jo ohittanut tuotantohuippunsa. Vuosien 2000–2004 nopean kasvupyrähdysen jälkeen tuotanto on kasvanut vain prosentin tai pari vuodessa, ja kasvu on lähinnä tullut uusilta kentiltä mm. Sahalinilla, Itä-Siperiassa ja Timan–Pechoran alueella. Öljyntuotannon säilyminen nykytasolla edellyttää jatkossa tuotannon merkittävää kasvua näillä uusilla tuotantoalueilla. Kansainvälisen energiajärjestö IEA:n (IEA, 2011b) arvion mukaan nykyisten kenttien tuotanto alkaa laskea jo tänä vuonna, ja vuonna 2020 yli 10 % öljyntuotannosta pitäisi tulla kentiltä, jotka eivät vielä ole tuotannossa.

Uudet öljyalueet ovat tyypillisesti aikaisempia vaativampia luonnonoloiltaan, välimatkoiltaan, geologialtaan ja niiden hyödyntäminen vaatii usein täysin uusia teknisiä ratkaisuja. Näistä syistä hankkeet ovat usein suuria ja vaativat vuosien, ehkä jopa vuosikymmenten pohjatyön ennen kuin kentät ovat kaupallisessa tuotannossa. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana öljyn etsintään ja uusien kenttien tutkimiseen on kuitenkin investoitu hyvin vähän. Siksi useimmat arviot öljyntuotannosta seuraavan kymmenen vuoden aikana ovat hyvin varovaisia. Venäjän talouskehitysministeriön ennusteen (MinEcon, 2012) mukaan öljyntuotanto säilyy vuoden 2012 tasolla vuoteen 2030 saakka. IEA:n (IEA, 2011b) ennusteen mukaan tuotanto supistuu hieman.

Samaan aikaan talouskasvun ja etenkin autoistumisen seurauksena öljyn kotimaisen kulutuksen uskotaan kasvavan hienokseltaan joka vuosi. Öljyn vientimäärät eivät siis ainakaan kasva lähivuosina (kuvio 3). Koska Venäjän oma jalostuskapasiteetti on täyskäytössä, on hyvin mahdollista, että bensiinin vientiä pyritään jatkossakin rajoittamaan kotimaisen kysynnän tyydyttämiseksi. Raakaöljyn osuus öljynviennissä voi siis lähivuosina kasvaa, mikä tekee ulkomaankaupasta entistä riippuvaisemman raakaöljyn hinnanvaihteluille.

Löytyykö kasvavalle kaasutuotannolle markkinoita?

Venäjän kaasun tuotantoa, kuljetusta, jakelua ja vientiä hallitsee valtionyhtiö Gazprom. Gazpromin osuus maakaasun tuotannosta on noin 80 % ja viennistä 100 %. Useimpien arvioiden mukaan kaasuntuotannon merkittävä kasvu on saavutettavissa. Vaikka Gazpromin hallitsemien jättiläiskenttien tuotanto onkin jo ohittanut huippunsa, samoilla Länsi-Siperian alueilla on avattu ja avautumassa lukuisia uusia kenttiä. Talouskehitysministeriön arvion mukaan kaasuntuotanto voisi kasvaa nykyisestä 650 mrd. kuutiometrillä noin 830 miljardiin vuoteen 2020 mennessä. IEA on selvästi varovaisempi ennustaen tuotannon kasvavan hieman yli 700 miljardiin kuutiometriin vuonna 2020.

Vaikka kaasun kotimaisen kulutus kasvaisikin, Venäjän kaasunvienti voisi silti kasvaa lähivuosina. Uusien kaasuputkien (Nord Stream, South Stream) myötä kuljetuskapasiteetin riittävyyskään ei ole ongelma. Suurin epävarmuus liittyykin kaasun kysynnän kehitykseen.

Venäjä vie merkittävässä määrin kaasua vain IVY-alueelle, Turkkiin ja EU-maihin. Erityisesti EU-maissa on viime vuosina panostettu merkittävästi nesteytetyn maakaasun (LNG) vastaanottolaitosten rakentamiseen vastapainona kalliiksi koetulle venäläiselle putkikaasulle. Liuskekaasutuotannon kasvu USA:ssa on viime vuodet pitänyt LNG:n hinnat poikkeuksellisen alhaisina. Samaan aikaan talouden taantuma EU-alueella hidastaa myös energiankulutuksen kasvua. Eräiden arvioiden mukaan kaasun kulutus ei Euroopassa kasva ainakaan ennen vuotta 2017 (IEA, 2012). Sen sijaan kaasun kulutus kasvaa Aasiassa, minne Venäjän kaasuputkisto ei ylety. Aasiassa kaasukauppa käydäänkin lähinnä LNG-muodossa, mikä on Venäjälle uusi markkina. Venäjän ensimmäinen LNG-laitos Sahalinilla Venäjän Kaukoidässä aloitti toimintansa vuonna 2010, mutta nesteytetyn maakaasun osuus Venäjän kaasunviennistä on toistaiseksi vain muutaman prosentin (kuvio 4). Toista laitosta on suunniteltu joko Sahalinille tai Vladivostokiin, mutta lopulliset päätökset uupuvat yhä. Kaasuputken rakentaminen Kiinaan puolestaan on juuttunut vuosia

kestäneisiin neuvotteluihin kaasutoimitusten hinnoista. Tilanne on jokseenkin absurdi. Venäjän kaasuvienti voisi lähinnä kasvaa siellä missä markkinat eivät kasva, kun taas kasvaville Aasian markkinoille Venäjällä ei ole mitään tarjota.

Avautuuko Arktika?

Jatkossa öljyn ja kaasun tuotannon tulevaisuus riippuu paljolti kotimaisista politiikkavalinnoista. Venäläisten öljy-yritysten investointihaluja ovat hillinneet mm. korkea verotus, epävarmat omistusoikeudet sekä valtion putkiyhtiöiden tosiasiallinen vientimonopoli. Öljy-yhtiöt ovat viime vuosina toistuvasti varoittaneet, että nykyisillä veroasteilla uusien kenttien kehittäminen ei ole taloudellisesti kannattavaa. Lisäksi Venäjän mannerjalustan lupaavat hiilivetyvarat ovat valtionyhtiöiden Gazpromin ja Rosneftin yksinoikeus.

Huhtikuun lopulla silloinen pääministeri Putin ilmoitti, että uusien mannerjalustalla sijaitsevien kohteiden vientiverot voidaan poistaa kokonaan ja muita veroja laskea merkittävästi. Tämän jälkeen Rosneft ilmoitti nopeassa tahdissa arktisten alueiden öljykenttien tutkintaan keskittyvien yhteisyritysten perustamisesta ExxonMobilin, Enin ja Statoilin kanssa. Kaikki kolme sopimusta tuovat Venäjän arktisen alueen öljyn- ja kaasunetsintään merkittävästi uutta kansainvälistä osaamista ja investointeja. Mutta parhaimmillaankin kuluu vuosia ennen kuin tutkimusalueista tiedetään riittävästi investointipäätösten tekemiseksi. Merkittävä kaupallinen tuotanto näillä alueilla tuskin käynnistyy ennen vuotta 2030 (Henderson, 2012; IEA, 2011b).

Venäjän mannerjalustan varannot ovat kuitenkin suurimmaksi osaksi maakaasua, ja maakaasun tutkimuslisenssejä hallitsee tällä hetkellä yksin Gazprom. Maakaasumarkkinoiden globaali muutos sekä kaasun vientiverotukseen liittyvä epävarmuus ovat selvästi vähentäneet kiirettä arktisten alueiden kaasuesiintymien tutkimiseen. Pitkään valmistellun Stokhmanin kaasukentän investointipäätöstä odotellaan yhä.

Lähivuosikymmenen ajan Venäjällä on investoitava sekä tulevaisuuden kenttien, kuten mannerjalustan, tutkimiseen että nykyisten tuotantoalueiden entistä tehokkaampaan hyödyntämiseen. Venäjä tulee säilymään merkittävänä öljynviejänä, mutta sen merkitys globaalissa öljykaupassa ei enää kasva. Kaasunviejänä Venäjän rooli tulee pysymään vahvana. Sen sijaan jää nähtäväksi pystyykö Gazprom löytämään tiensä uusille, nopeasti kasvaville LNG-pohjaisille kaasumarkkinoille.

Lähteitä

BP (2011): BP Statistical Review of World Energy, June 2011.

Henderson, James (2012): Joint Ventures in the Russian Offshore- Positive News but only for the Long Term. Oxford Energy Comment, May 2012. OIES, Oxford.

IEA(2011a): Key World Energy Statistics 2011. IEA/OECD, Paris.

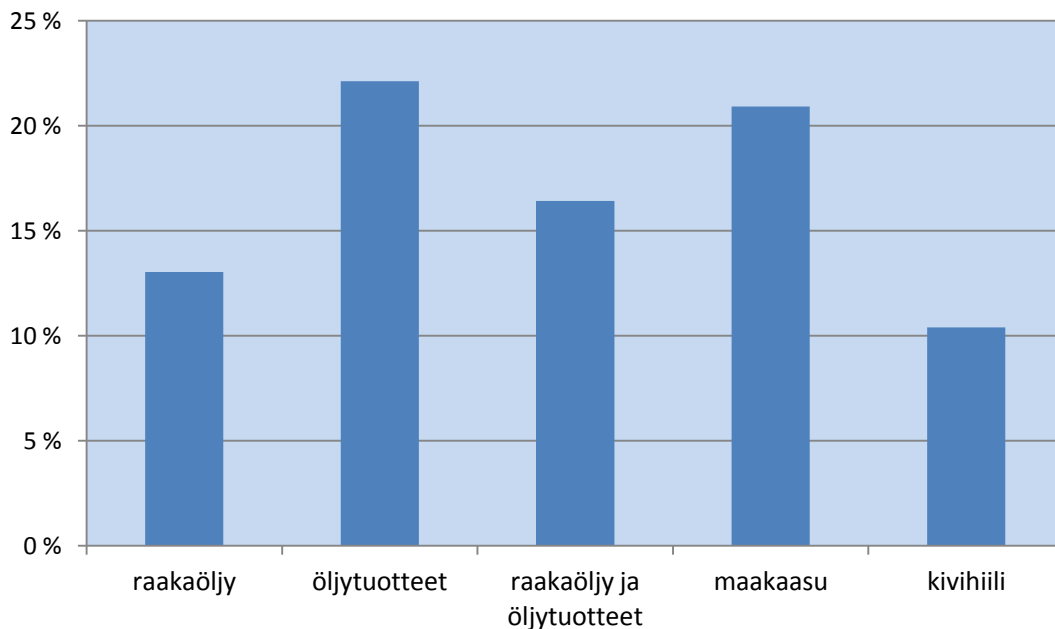
IEA(2011b): World Energy Outlook 2011, IEA/OECD, Paris.

IEA(2012): *Medium-Term Gas Market Report 2012*, IEA/OECD, Paris.

MinEcon (2012): Сценарные условия долгосрочного прогноза социально-экономического развития Российской Федерации до 2030 года. Прогнозные показатели по топливно-энергетическому комплексу до 2030 года.

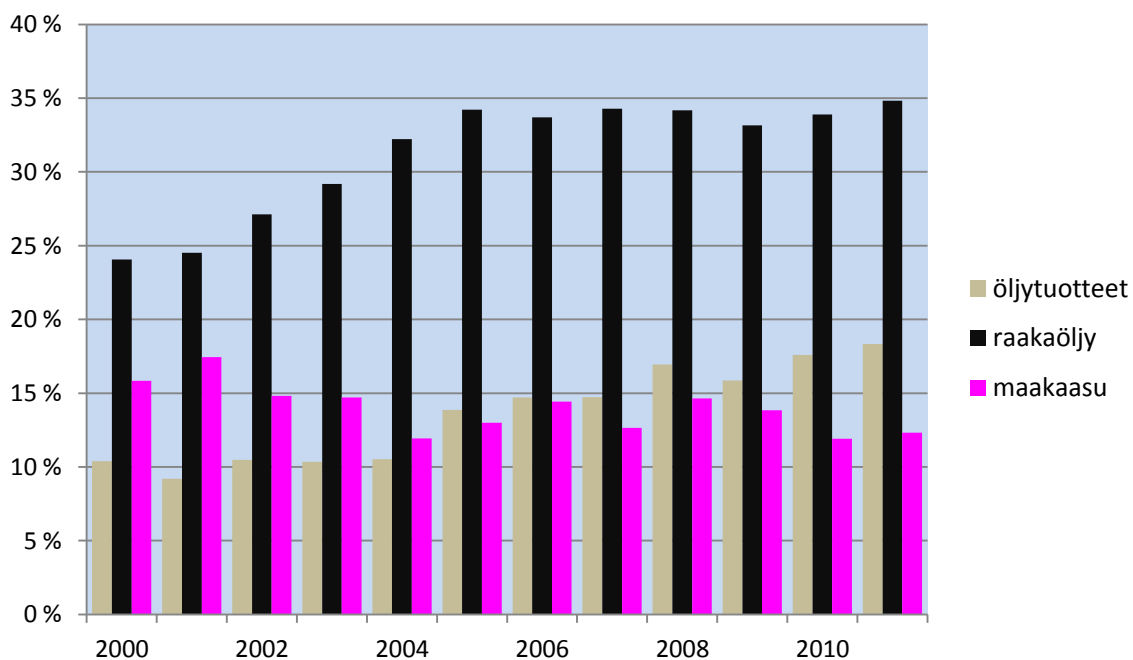
Kuviot

Kuvio 1 Venäjän osuus maailman nettoviennistä vuonna 2009/2010

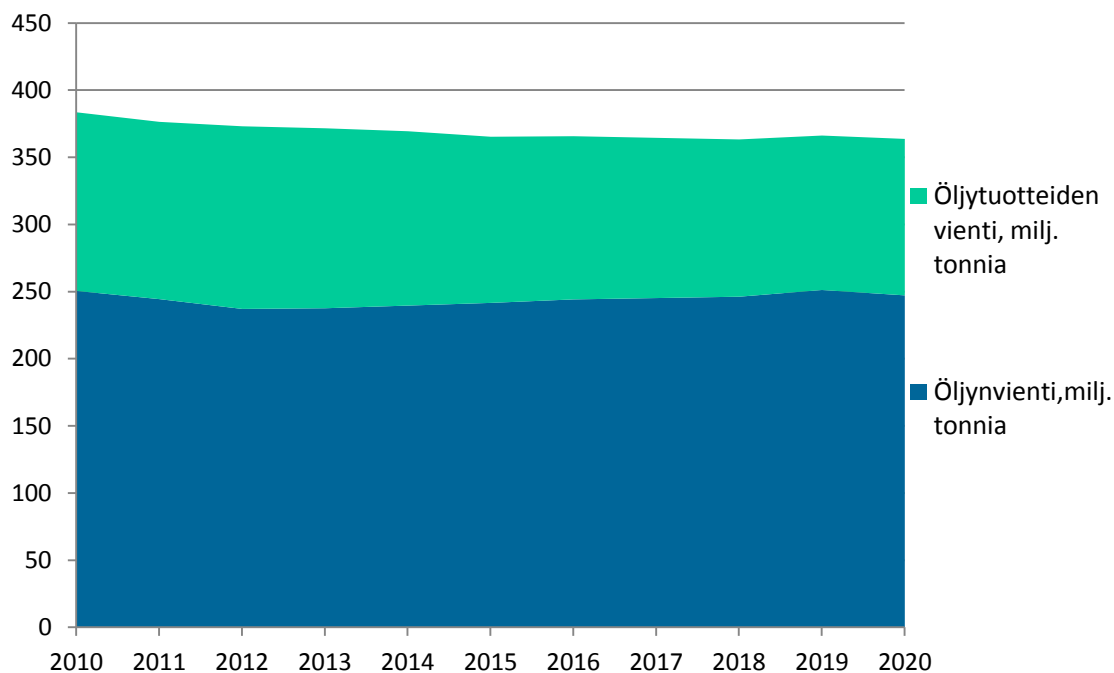
Lähde: IEA 2011a

Kuvio 2 Öljyn ja kaasun osuus Venäjän tavaraviennissä 2000–2011, prosenttia.

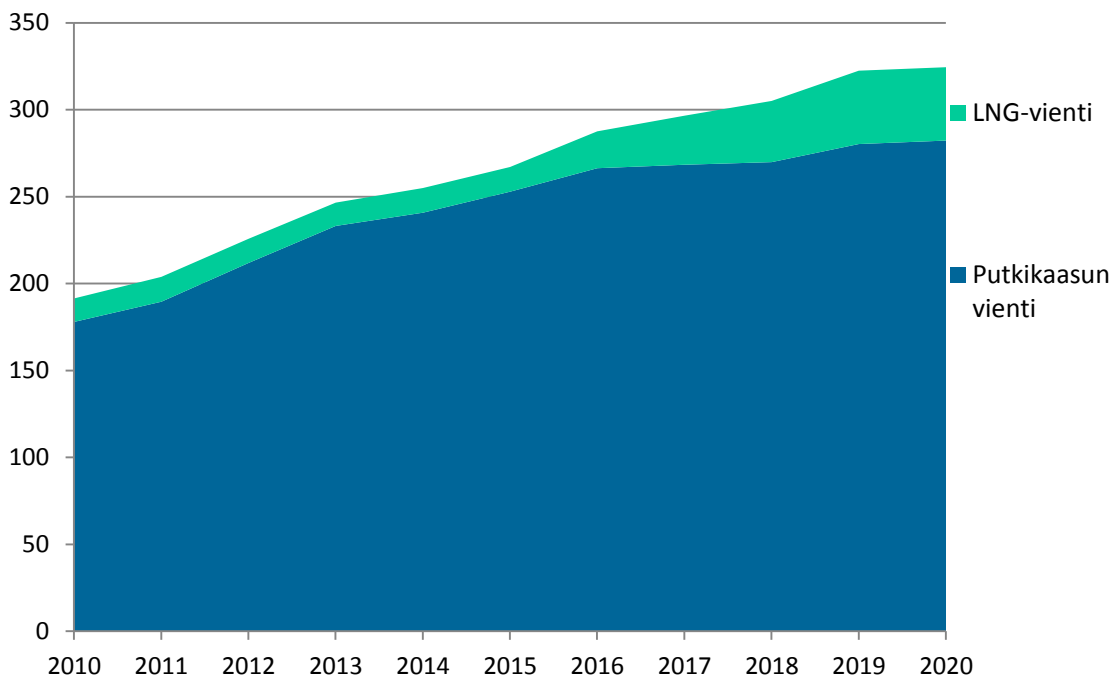
Lähde: Venäjän keskuspankki / Venäjän tulli.

Kuvio 3 Talouskehitysministeriön ennuste öljyn viennistä 2011–2020, miljoonaa tonnia.

Lähde: Venäjän talousministeriö

Kuvio 4 Talouskehitysministeriön ennuste kaasun viennistä 2011–2020, tuhatta kuutiometriä (bcm).

Lähde: Venäjän talousministeriö

Heli Simola

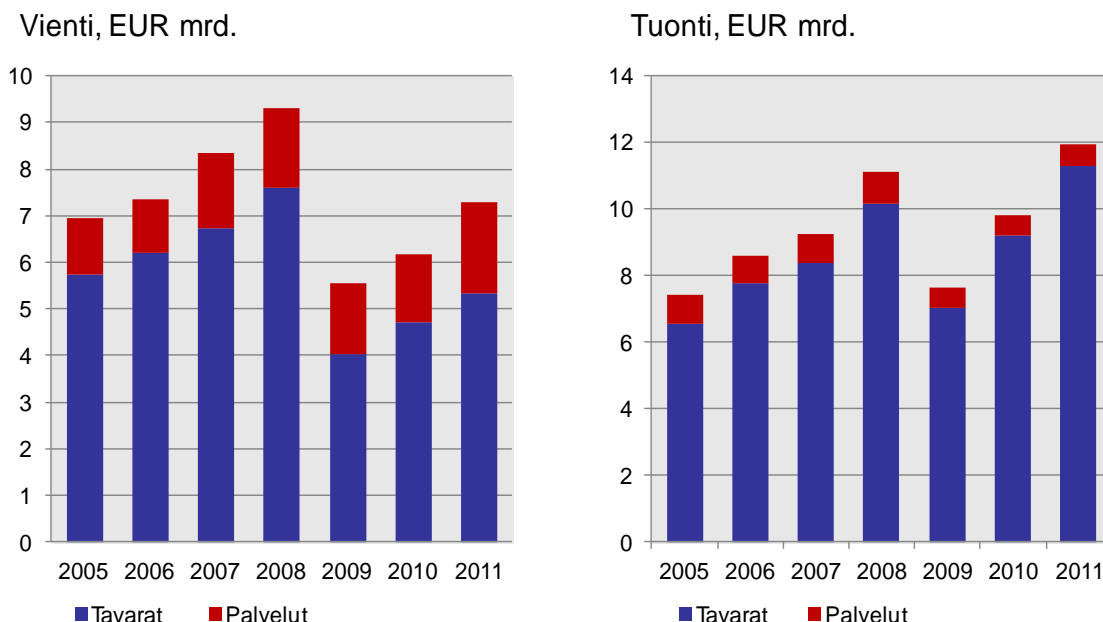
Suomen Venäjän-viennin näkymät

Suomen Venäjän-kauppa kasvoi ripeästi viime vuonna erityisesti tuonnin vetämänä. Viennin kehitys on ollut vaisumpaa ja jäänyt selvästi jälkeen Venäjän kokonaistuonnin kasvusta. Suomen viennin elpymistä on hidastanut henkilöautojen ja matkapuhelinten jälleenviennin romahtaminen kriisin seurauksena. Lisäksi viennin kasvua on vaikeuttanut Venäjän tuontikysynnän painottuminen kulutustuotteisiin, joiden rooli Suomen viennissä on melko pieni. Lähivuosina Venäjän tuonnin kasvun odotetaan jatkuvan, mutta hitaampana. Venäjän WTO-jäsenyys ja pyrkimys lisätä investointeja talouteensa voivat tukea myös Suomen Venäjän-viennin kasvua pidemmällä aikavälillä.

Tuonnin nopea kasvu piti Venäjän Suomen suurimpana kauppakumppanina

Venäjä oli viime vuonna jälleen Suomen suurin kauppakumppani tavarakaupassa 14 prosentin osuudella. Tuonnissa Venäjä oli Suomen selvästi tärkein kauppakumppani vastaten lähes viidennesestä Suomen tuonnista. Suomen tuonti Venäjältä onkin elpynyt nopeasti kriisin jälkeen korkeiden raaka-ainehintojen vetämänä ja nousi viime vuonna uudelle ennätystasolleen runsaaseen 11 miljardiin euroon (Kuvio 1). Tavaratuonnista 80 % koostuu öljystä ja kaasusta, joten tuonnin arvon kehitys riippuu pitkälti öljyn hinnasta. Palvelutuonti Venäjältä on kehittynyt huomattavasti vaisummin, mutta palvelujen osuus Suomen koko Venäjän-tuonnista on hyvin pieni ja supistunut viime vuosina.

Kuvio 1 Suomen kauppa Venäjän kanssa

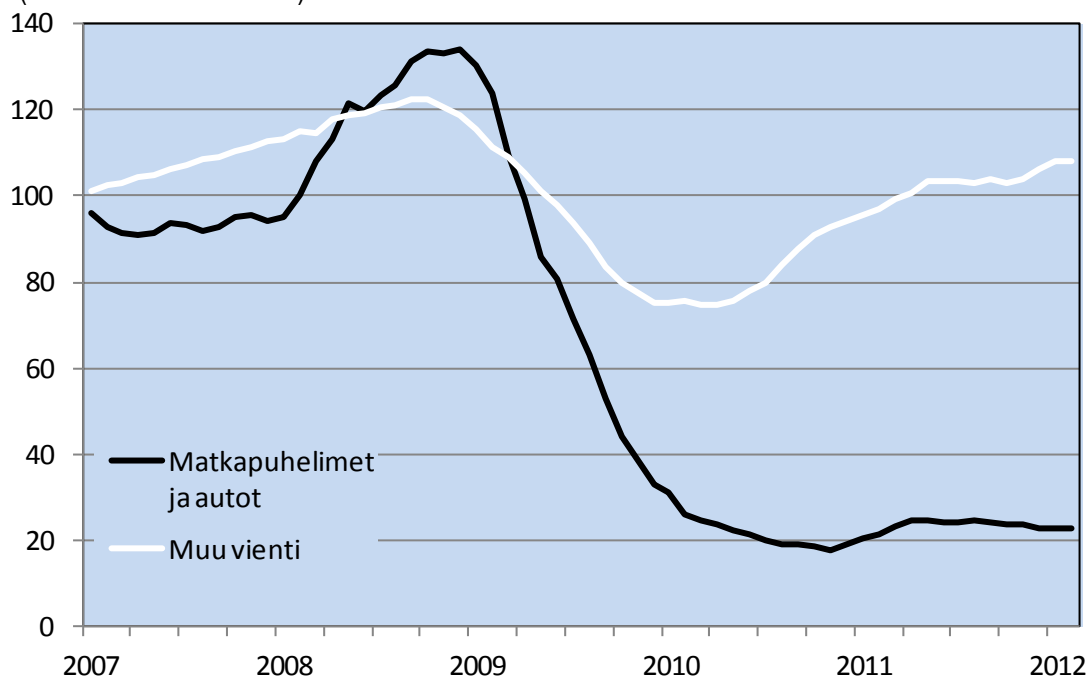
Lähteet: Tullihallitus, Suomen Pankki

Viennissä kehitys on ollut päinvastaista kuin tuonnissa, sillä palveluvienti on elpynyt selvästi nopeammin kuin tavaravienti. Palveluvienti Venäjälle ohitti viime vuonna kriisiä edeltäneen huipputasonsa nousten lähes 2 miljardiin euroon. Tavaraviennin kehitys on sitä vastoin ollut huomattavasti heikompaa. Viime vuonna viennin arvo kasvoi 13 % ja oli 5,3 mrd. euroa, mikä jäi vielä jopa vuoden 2005 tason alapuolelle. Suomen Venäjän-vienti onkin kasvanut huomattavasti hitaammin kuin Venäjän tuonti, joka on elpynyt kriisin voimakkaan pudotuksen jälkeen hyvin nopeasti. Tämä johtuu pääosin kahdesta tekijästä: matkapuhelinten ja autojen jälleenviennin romahduksesta sekä Venäjän tuontikysynnän rakenteen epäedullisuudesta Suomen viennin kannalta.

Matkapuhelinten ja autojen jälleenvienti romahtanut

Suomen Venäjän-viennin heikko kehitys heijastaa osittain henkilöautojen ja matkapuhelinten viennin romahdusta. Huippuvuosina autot ja matkapuhelimet muodostivat yli neljänneksen Venäjän-viennistä, joten niillä on ollut merkittävä vaikutus kokonaisviennin kehitykseen. Kansainvälisen talouskriisin myötä matkapuhelinten ja autojen vienti Venäjälle kuitenkin putosi nopeasti ja voimakkaasti, eikä ole juuri elpynyt pohjalukemistaan (Kuvio 2).

Kuvio 2 Matkapuhelinten ja autojen vienti sekä muu vienti Suomesta Venäjälle, arvoindeksi 2006 = 100 (12 kk liukuva keskiarvo)

Lähde: Tullihallitus

Henkilöautojen ja matkapuhelinten Venäjän-vienti on kuitenkin ollut pääosin jälleenvientiä⁵. Jälleenviennillä tarkoitetaan tavaroita, joita ei valmisteta Suomessa, vaan tuodaan Suomeen ulkomailta ja viedään sitten edelleen Venäjälle. Jälleenvienti kirjautuu normaalesti Suomen tuonti-

⁵ Matkapuhelinten vienti ei ole välttämättä täysin jälleenvientiä, koska niitä valmistetaan myös Suomessa. Kts. esim. Tullihallitus: ”Jälleenvienti Venäjälle vuonna 2010”

<http://www.tulli.fi/fi/tiedotteet/ulkomaankauppatilastot/katsaukset/jalleenvienti/jalleenvienti10/index.html?bc=1495> .

ja vientitilastoihin. Koska jälleenvientitavaroita ei valmisteta Suomessa, niiden viennin romahtaminen ei heijasta suomalaisten tuotteiden kilpailukyvyyn heikentymistä, vaan tavaroiden muuttuneita kuljetusreittejä.

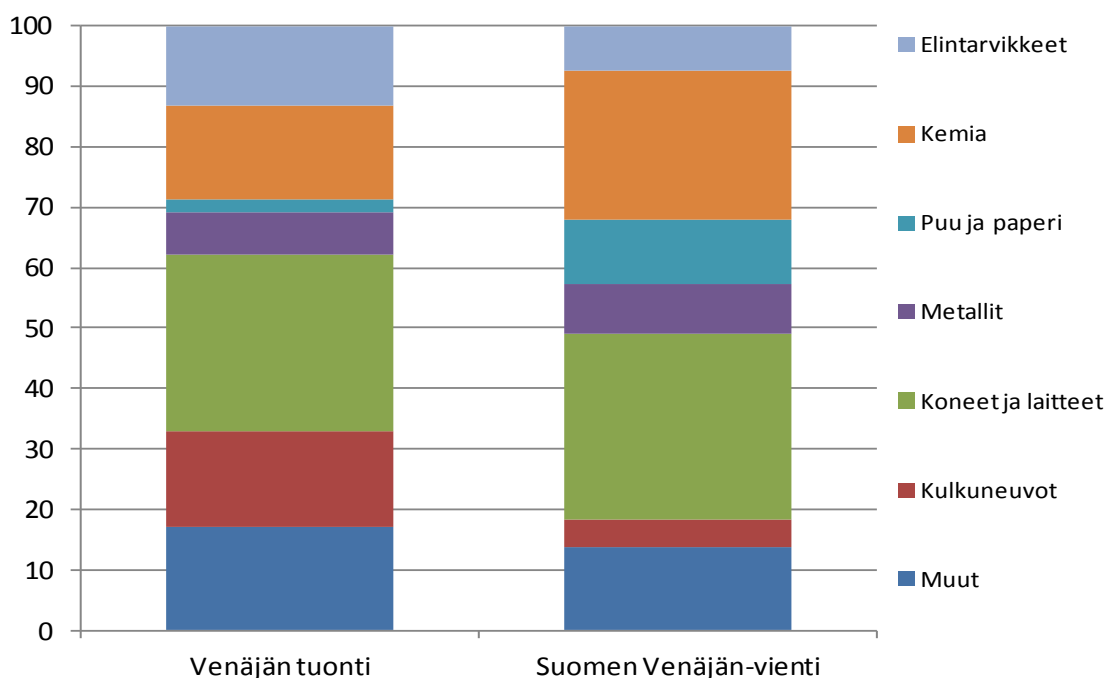
Osittain samat tekijät, jotka ovat jälleenviennin taustalla, vaikuttavat myös transito- eli kauttakuljetusten kehitykseen. Vaikka transitokuljetukset ovat luonteeltaan hyvin samantyyppisiä kuin jälleenvienti, niiden arvo on jälleenvientiin verrattuna monikymmenkertainen. Ne eivät kuulu perinteisen ulkomaankaupan piiriin, vaan tilastoidaan erikseen. Transitokuljetukset ovat elpyneet kriisin jälkeen nopeammin kuin jälleenvienti, mutta niiden taso on yhä kolmanneksen matalampi kuin kriisiä edeltävinä vuosina. Viime vuonna Suomen kautta kulki enää runsas 10 % Venäjän kokonaistuonnista (arvolla mitattuna), ennen kriisiä osuus oli kaksinkertainen.

Venäjän elpymisen kulutusvetoisuus on rajoittanut Suomen muun viennin kasvua

Suomessa tuotettujen tavaroiden vienti on kehittynyt selvästi jälleenvientiä suotuisammin ja saavuttanut lähes kriisiä edeltävän tasonsa (Kuvio 2). Myös Suomessa tuotettujen tavaroiden vienti Venäjälle on kuitenkin kasvanut Venäjän tuontia hitaammin. Viennin elpymistä on hankaloittanut Suomen vientirakenteen painottuminen investointitavaroihin (lähinnä erilaisiin koneisiin ja laitteisiin), joiden tuontikysyntä Venäjällä on kehittynyt muuta tuontia vaisummin. Lisäksi monet Suomen viemistä raaka-aineista ja tuotantohyödykkeistä ovat riippuvaisia investointikysynnästä, kuten useimmat metallituotteet ja rakennustarvikkeet (Kuvio 3).

Sitä vastoin kulutustavaroiden tuontikysyntä on lisääntynyt vahvasti, koska Venäjän toipuminen kriisistä on nojannut voimakkaasti yksityiseen kulutukseen. Samalla Suomen kulutustavaravienti Venäjälle on kasvanut ripeästi tärkeimpien vientituotteiden eli elintarvikkeiden ja tekstiilien vetämänä. Kuluttajien suotuisa tilanne Venäjällä on lisännyt myös Suomen palveluvientiä, josta merkittävä osa koostuu matkailupalveluista. Niin viime vuonna kuin tämän vuoden alussakin venäläisten matkailu ja ostokset Suomessa ovat lisääntyneet selvästi.

Kuvio 3 Venäjän tuonnin ja Suomen Venäjän-viennin rakenne vuonna 2011, %.

Lähteet: Tullihallitus, YK:n Comtrade-tietokanta

WTO-jäsenyys ja kehityssuunnitelmat voivat tukea viennin kasvua pidemmällä aikavälillä

Lähivuosina Venäjän tuontikysynnän kasvun ennakoidaan hidastuvan, kun tuonti on jo noussut kriisin aiheuttamasta kuopasta. Venäjä säilynee silti yhtenä Suomen nopeimmin kasvavista vientimarkkinoista. Koska Venäjän kasvun odotetaan lähivuosina jatkuvan kulutusvetoisena, myös tuontikysyntä painottuu edelleen kulutustuotteisiin, kun taas investointitavaroiden kysyntä piristyy vähitellen taloustilanteen kohentuessa.

Suomen Venäjän-kaupan kannalta tärkeä Venäjän WTO-jäsenyys on määrä sinetöidä tulevana kesänä. WTO-jäsenyyden myötä Venäjä on mm. sitoutunut alentamaan monia tuontitullejaan ja vähentämään ulkomaisiin investointeihin kohdistuvia rajoituksia useilla palvelusektoreilla. Jäsenyyden välittömät vaikutukset jäänevät vähäisiksi, sillä monet sitoumukset tulevat voimaan vasta siirtymäaikojen jälkeen, ja osa esim. lainsäädännön harmonisointiin liittyvistä uudistuksista on toteutettu jo jäsenyysneuvottelujen aikana. Pidemmällä aikavälillä jäsenyydellä arvioidaan kuitenkin olevan positiivinen vaikutus Venäjän talouteen, mikä lisää myös tuontikysyntää. Lisäksi tuontitullien alentaminen voi tukea mm. elintarvikkeiden, paperin sekä monien koneiden ja laitteiden vientiä.

Suomen vienti voi hyötyä myös Venäjän pitkän aikavälin kehitystavoitteista. Suunnitelmissa painotetaan monia sellaisia asioita ja aloja, joissa suomalaisilla on osaamista. Venäjällä pyritään lisäämään merkittävästi investointeja, mikä lisää myös investointitavaroiden tuontikysyntää. Uusien investointien avulla on tavoitteena monipuolistaa talouden rakennetta energiasektorin ulkopuolelle sekä kohentaa maan infrastruktuuria. Nämä tavoitteet vaativat investointeja koneisiin ja laitteisiin sekä rakentamiseen. Venäjä tavoittelee myös enemmän korkean teknologian tuotantoa sekä parempaa energiatehokkuutta, missä suomalaisten yritysten tieto-aidosta voi olla hyötyä.

- 2011 No 1 Laura Solanko: How to Liberalize a Thousand TWh Market? – Restructuring the Russian Power Sector
No 2 Maija Sirkjärvi: Suomen markkinaosuus Venäjällä on supistunut
No 3 Andrei Yakovlev and Olga Demidova: Access of firms to public procurement in Russia in the 2000s: before and after radical reform of regulation
No 4 Vesa Korhonen, Mia Hurta, Maija Sirkjärvi, Ilkka Salonen ja Iikka Korhonen: Venäjän integraatio maailmantalouteen
No 5 Sergey Vlasov: Russian fiscal framework: Past, present and future. Do we need a change?
No 6 Laura Solanko: Öljytuottajamaiden elvytysvara on supistunut huomattavasti
No 7 Riikka Nuutilainen ja Laura Solanko: Metallien ja energian maailmankauppa kääntyi Kiinaan
No 8 Heli Simola: Suomi hyötyy Venäjän WTO-jäsenyydestä
- 2012 No 1 Risto Herrala, Juuso Kaaresvirta, Iikka Korhonen ja Jouko Rautava: Kiinan kasvava mahti maailmantaloudessa. BOFIT Kiina-tietoisku 2011
No 2 Heli Simola: Russian import statistics in the mirror of world exports
No 3 Seija Lainela and Alexey Ponomarenko: Russian financial markets and monetary policy instruments
No 4 Iikka Korhonen, Vesa Korhonen, Seija Lainela, Heli Simola ja Laura Solanko: BOFIT Venäjä-tietoisku. Venäjän talouden uusi aika